

KESKI-SUOMEN TILANNE- JA KEHITYSKUVA 2023/2024

[Keski-Suomen maakuntaohjelman kärjet ja älykkään erikoistumisen valinnat](#)

- ❖ Bio- ja kiertotalous
- ❖ Uudistuva teollisuus
- ❖ Hyvä vointi

Kasvun kärjet yhdistyvät luontevasti maakunnan koulutusorganisaatioiden, kuntien, hyvinvointialueen ja valtion aluehallinnon strategiaan painopisteisiin.

Väestökehitys

Keski-Suomi on maan viidenneksi suurin maakunta, jonka väestömäärä (ennakko) vuonna 2023 oli 273 319 (5 % maan väestöstä). Laskusuuntaisten vuosien jälkeen maakunnan väestömäärä kasvoi vahvasti. Tätä selittää runsas nettomaahanmuutto. Jo vuonna 2022 nettomaahanmuutto oli suurta, mutta vuonna 2023 maahanmuuttajien määrä yli kaksinkertaistui (1 333 → 2 808) edellisvuodesta. Taustalla on Ukrainasta paenneiden mahdollisuus hakea kotikuntaa vuoden maassa olon jälkeen. Maahanmuutto on vaikuttanut positiivisesti väestömäärään myös Jyväskylää laajemmalla alueella ja pienemmissä kunnissa. Ukrainalaisten maahanmuuton pysyvyydestä ei vielä tiedetä – palaavatko he Ukrainaan sodan päätyttyä.

Määrällisen muutoksen lisäksi maahanmuuton merkittävä kasvu moninaistaa väestörakennetta. Maahanmuuttajien onnistunut integroiminen työmarkkinoille on välttämätöntä tilanteessa, jossa työikäisten määrä vähenee ja osaajista on pulaa. Työmarkkinavalmiuksien lisäksi kotouttamisessa korostuvat koulutus- ja palvelutarjonta, asumisen mahdollisuudet, arjen sujuvuus ja sosiaaliset verkostot. Tähän liittyy Keski-Suomessa myös kansainvälisten opiskelijoiden työelämäyhteyksien ja alueen pitovoiman vahvistaminen.

Vuosina 2021 ja 2022 Keski-Suomi oli voitollinen myös maan sisäisessä muuttoliikkeessä, mutta vuonna 2023 lähtömuutto ylitti tulomuuttajien määrän. Luonnollisen väestömuutoksen osalta syntyneiden määrä on alittanut kuolleiden määrän vuodesta 2016 lähtien. Vuonna 2023 väestö väheni luonnollisen väestömuutoksen myötä peräti 1 179 henkilöllä. Samalla valtaosassa Keski-Suomen kuntia väestön kokonaismäärä supistui.

Vuonna 2023 Keski-Suomeen syntyi 1 953 lasta, mikä on 1 000 lasta vähemmän kuin 10 vuotta aiemmin. Merkkejä syntyvyyden ripeästä käännteestä nousuun ei ole. Kunnissa mm. kouluverkko on haasteiden edessä, kun koulunsa aloittavien määrä pienenee. Miten syntyvyyttä voitaisiin kansallisesti ja alueen toimin vahvistaa, on merkittävä elinvoimakysymys, mutta vaikea ja ikääntyneimmillä alueilla jopa mahdoton tehtävä.

Keski-Suomen väestöstä 70 % on keskittynyt Jyväskylän seudulle. Keskusseutu kasvaa muuttovoiton ansiosta luonnollisen väestömuutoksen käännyttyä sielläkin negatiiviseksi. Runsas muuttovoitto 15–24-vuotiaissa kertoo Jyväskylän vetovoimasta opiskelukaupunkina. Työ- ja perhe-elämäänsä aloittelevien 25–34-vuotiaiden joukossa Jyväskylä menettää väestöä, kun kehyskunnat houkuttelevat tätä ikäluokkaa.

Ennusteen mukaan Keski-Suomen väestömäärä laskee vuoden 2022 toteumasta noin prosentilla vuoteen 2030. Railo keskusalueen ja muun maakunnan välillä syvenee. Jyväskylän vedossa keskusseutu kasvaa 2,7 % (noin +5 200 asukkaalla), muun Keski-Suomen menettäessä 10 % (-8 300) väestöstään. Erityisen haasteen tuo ikärakenteen muutos. Alle 20-vuotiaiden määrän ennustetaan vähenevän 11 % (-6 100), 20-69-vuotiaiden 3 % (-5 300) ja yli 69-vuotiaiden määrän kasvavan lähes 17 % (+8 200). Ikärakenteen muutosta leimaa kasvun kohdentuminen kaikista ikääntyneimpään väestöön, yli 79-vuotiaiden määrän kasvaessa 47 % (+7 900).

Maakunnan väestöllinen huoltosuhde heikkeni jyrkästi 2010-luvulla. Ennusteen mukaan huoltosuhde jatkaa heikkenemistään, vaikkakin hieman maltillisempina mm. alhaisen syntyvyyden myötä. Kuntien jo nykyisellään suuret erot huoltosuhteessa kasvavat. Vuonna 2022 lasten ja eläkeikäisten määrä ylitti työikäisten määrän kuudessa Keski-Suomen kunnassa. Vuonna 2030 tässä tilanteessa olisi jo yli puolet, 13 kuntaa. Haastavan

kehityksen hillitseminen edellyttää työikäiseen väestöön vaikuttamista – mm. opiskelijoiden vahvempaa juurtumista maakuntaan ja kasvavaa työperäistä muuttoliikettä muualta maasta ja maan rajojen ulkopuolelta. Väistämätöntä ikärakenteen muuttuessa ovat uudet ratkaisut ja päätöksentekokyky hyvinvointialue- ja kuntatalouden turvaamisessa sekä palvelurakenteen ja -verkon kehittämisessä.

Ympäristön kestävä kehitys

Kasvihuonekaasupäästöt (KHK-päästöt) ovat jatkaneet laskuaan Keski-Suomessa. Vuoden 2021 KHK-päästöt olivat 1 519 kt CO₂e, kun ne vuonna 2020 olivat 1 546 kt CO₂e. Asukaskohtaiset KHK-päästöt olivat 5,6 t CO₂e vuonna 2021, mikä alittaa koko maan keskiarvon 5,8 t CO₂e (SYKEN päästölaskenta, HINKU-laskelman mukaiset päästöt ilman päästöhyvityksiä). Keski-Suomen tavoitteena on hiilineutraalius vuoteen 2030 mennessä, mikä tarkoittaa -80 % päästövähennystä verrattuna vuoteen 2007. Toteutunut KHK-päästövähennys vuosina 2007–2021 oli -37 %. Kuntien aktiivisuus systemaattisessa ilmastotyössä on kasvanut. Vuonna 2023 12 kuntaa aloitti ilmastosuunnitelman laatimisen.

Suurimmat päästösektorit ovat pysyneet ennallaan vuoteen 2020 verrattuna ja ne ovat tieliikenne (30 %), maatalous (17 %) ja kaukolämpö (15 %). Energian osuus KHK-päästöistä oli yhteensä 34,5 %. Puhtaan energiatuotannon lisääntyminen näkyy Keski-Suomessa tuulivoimayleiskaavojen sekä YVA-prosessien merkittävänä kasvuna. Keski-Suomeen valmistui vuonna 2023 21 uutta tuulivoimalaa ja tuotannossa on yhteensä 50 tuulivoimalaa (nimellisteho 248,8 MW). Vuoden 2023 lopussa rakenteilla oli 17 voimalaa (nimellisteho 101 MW). Toukokuun 2023 tilanteen mukaan Keski-Suomessa on suunnitteilla tuulivoimaloita viidenneksi eniten Suomen maakunnista. Tuore maakuntakaava mahdollistaa 19 seudullisesti merkittävän kokoluokan tuulivoima-alueita. Keski-Suomen energiataseen päivitys valmistuu kevään 2024 aikana. Samalla arvioidaan aurinkoenergiapotentiaalia. Energiamurroksessa tärkeä kysymys on sähköverkot. Lyhyellä aikavälillä sähköverkon kehitys saattaa rajoittaa tuulivoiman laajentumista Keski-Suomessa.

Kiertotalouden edistämiseksi on edelleen haasteita. Kierrätysasteessa ei ole tapahtunut merkittävää edistystä ja tilanteen parantamiseksi tarvitaan uusia innovaatioita. Jyväskylän yliopistossa tehdään kansainvälistikin merkittävää tutkimusta kriittisten maametallien talteenotosta jätevirroista.

Ilmastonmuutoksen vaikutuksia Keski-Suomessa ja siihen sopeutumisen keinoja ei ole vielä analysoitu kattavasti. Vaikutuksiin lukeutuvat ainakin tulvat, tuulet ja vieraslajit. Tulvariskien hallinta ja pohjavesien suojelu ovat keskeisiä tekijöitä yleisemminkin varautumisessa ja kokonaisturvallisuudessa. Hiilinielut ja -varastot liittyvät niin ilmastonmuutoksen hillintään ja sopeutumiseen kuin luonnon monimuotoisuuteen. Ilmastonmuutokseen sopeutumista varten selvitetään tänä vuonna Keski-Suomen hiilinielut ja -varastot sekä arvioidaan niiden kehitysmahdollisuuksia.

Keski-Suomen tavoitteena on pysäyttää luontokadon eteneminen vuoteen 2030 mennessä. Suojelutavoitteet on saavutettu hyvin. Elinympäristöjen kunnostusta on tehty vuonna 2023 erityisesti HELMI-ohjelmassa, mm. kunnostettu puroja ja kartoitettu monimuotoisuuden kannalta tärkeitä lettosoitteita. Vanhojen metsien suojeluohjelmaan (Metso) tarjotaan edelleen huomattavan paljon kohteita eikä läheskään kaikkia voida suojella rahoituksen vähäisyyden takia. Tänä vuonna kootaan tietoa Keski-Suomen luonnon (lajien ja luontotyyppien) tilasta. Selvitys on taustatietoa suunnitelmalle täydentää Hiilineutraali Keski-Suomi 2030 -tiekartta Keski-Suomen luonto- ja ilmastotiekartaksi.

Alue- ja yhdyskuntarakenne sekä liikenne- ja viestintäyhteydet

Keski-Suomen aluerakennetta kuvastaa sama ilmiö kuin monessa muussakin maakunnassa. Alueella on yksi kasvava kaupunkikeskus, Jyväskylä ja sen ympäröimä seutukunta, kun samanaikaisesti reuna-alueet menettävät asukkaitaan. Valtaosa Keski-Suomen pinta-alasta on kaupunki–maaseutuluokituksen (SYKE) mukaista harvaan asuttua maaseutua. Keskisuomalaisista 56 % asuu Jyväskylän kaupunkialueilla (ml. sisempi ja ulompi

kaupunkialue sekä kehysalue). Näiden alueiden väestö on kasvanut 10 % viimeisten kymmenen vuoden aikana, kun samaan aikaan maaseutualueiden väestö väheni 11 %. Kaupungistumiskehityksen ennakoitaan vahvistavan tulevaisuudessa edelleen tätä rakennetta, vaikka korona-aika nosti esiin monipaikkaisuuden mahdollisuudet. Kuntien kouluverkon ja hyvinvointialueen sote-palveluverkon kattavuus ja digipalvelujen yleistymisen voivat osaltaan vaikuttaa tulevaisuuden alue- ja yhdyskuntarakenteeseen.

Keski-Suomen liikenteellinen saavutettavuus ja sen kehittäminen ovat maakunnan elinvoiman perusta. Maanteiden hyvällä palvelutasolla varmistetaan maakunnan sisäinen ja ulkoinen saavutettavuus sekä elinkeinoelämän kuljetusten, joukkoliikenteen ja työmatkaliikenteen sujuvuus. Samalla turvataan kansalaisten arjen liikkuminen ja yhteiskunnan toimintavarmuus. Liikennejärjestelmäsuunnittelua tehdään yhteistyössä valtakunnallisesti ja maakunnallisesti. Tienpidon suunnittelussa ja toteutuksessa resurssiviisaus ja materiaalien uusiokäyttö sekä kierrätys ovat osa suunnittelua, hankkeiden toteutusta ja korjaustoimintaa.

Maanteiden korjausvelan kasvua pyritään hillitsemään. Korjaukset kohdistetaan tienpidon priorisoinnin mukaisesti ja alemman tieverkon käytettävyys pystytään turvaamaan käyttöön jäävän rahoituksen puitteissa. Keski-Suomessa on käynnistymässä merkittäviä tiehankkeita, joilla parannetaan liikenteen sujuvuutta valteilla 4 ja 9 sekä hillitään korjausvelan kasvua päällistetyillä teillä.

Keski-Suomen sijainti TEN-T-ydinverkon ja kattavan verkon risteyksessä, valtakunnallisesti merkittävänä henkilöliikenteen ja logistiikan multimodaalisena solmuna avaa merkittäviä mahdollisuuksia liikenteen digitalisaation hyödyntämiselle ihmisten ja tavaroiden kestävämpänä, tehokkaampana ja turvallisempaan liikkumiseen. Muuttuneessa toimintaympäristössä Keski-Suomen kyky välittää kuljetusvirtoja korostuu. Keski-Suomi on lähes kaikkien toimialojen kuljetussuoritteissa kolmen suurimman maakunnan joukossa. Oman teollisuuden lisäksi kuljetussuoritetta tuottavat Etelä- ja Pohjois-Suomen väliset kaupan ja teollisuuden tavaravirrat. Keski-Suomen tieverkkoa tuleekin arvioida laajemmasta valtakunnallisesta näkökulmasta.

Henkilöjunaliikenteen matkustajamäärät ovat kasvaneet merkittävästi Keski-Suomessa korona-ajan jälkeen. Ennätyskorkeita matkamäärät ovat olleet Jyväskylä-Tampere rataosalla. Kaupungistuminen, Jyväskylän seudun väestöprofiili ja yhdyskuntarakenteen tiivistyvä kehitys luovat pohjaa henkilöraideliikenteen kasvulle, mikäli rataosan häiriöherkkyyttä, kapasiteettia ja matka-aikaa saadaan parannettua. Rataosan kehittämisellä parannetaan niin alueiden välistä kuin kansainvälistä saavutettavuutta. Tarkasti aikataulutetun tavaraliikenteen osalta rataosuudelle tarvitaan häiriöherkkyyden parantamista, kapasiteetin lisäämistä ja ennustettavuutta. Äänekoski-Jyväskylä-Muurame -väli on ollut mukana myös alueellisen junaliikenteen tarkasteluissa.

Kansainvälisessä saavutettavuudessa keskeistä on reittilentojen jatkuminen Jyväskylästä siihen saakka, kunnes junayhteydet Helsinkiin nopeutuvat merkittävästi. Vuonna 2023 lentojen matkustajamäärät yli kaksinkertaistuivat edellisvuodesta. Vuorotarjonta on turvattu maaliskuulle 2026 valtion ostoliikenteenä. Lentoliikenne on tärkeässä roolissa maakunnan elinkeinoelämän ja vientisektorin näkökulmasta. Keskeistä on pitkäjänteisen näkymän luominen lentoliikenteen tulevaisuudesta Keski-Suomessa, huomioiden esimerkiksi sähkölentokoneiden kehitys.

Toimintavarmojen ja nopeiden tietoliikenneyhteyksien saatavuus kotitalouksille ja yrityksille on ehdoton digitaalisen saavutettavuuden edellytys Keski-Suomessa ja samalla merkittävä monipaikkaisuuden ja digipalvelujen mahdollistaja. Kiinteän verkon laajakaistasaatavuus (100 Mbit/s) kotitalouksille oli kuitenkin maakuntien kolmanneksi heikoin (58 %) vuonna 2022. Kuntien väliset erot ovat huomattavia: 80 %:n kattavuudesta muutaman prosentin kattavuuteen. 5G-verkkoa on tarjolla erityisesti Jyväskylässä ja sen ympäristössä sekä seutukaupungeissa, mutta enenevästi myös pienemmissä kunnissa. Keski-Suomi on esittänyt, että valtio varaa kiinteän laajakaistan hankkeiden tukemiseen riittävät resurssit ja luo uuden, vaikuttavan ja tehokkaan rahoitusvälineen. Rahoituksen tukitason tulee olla nykyistä merkittävästi suurempi ja kuntien omarahoitusosuuden hallittava, mikä mahdollistaa hankkeiden tasavertaisen toteutuksen koko maassa.

Elinkeinot ja TKI-toiminta

Keski-Suomen yritysten liikevaihdon kasvu hiipui alkuvuoden 2023 aikana ja kääntyi vuoden edetessä reippaaseen laskuun. Toimialoista yksityisten palvelualojen liikevaihto pysyi kasvussa edelliseen vuoteen verrattuna. Sen sijaan teollisuuden ja rakennusalan kehitys synkentyi vuoden edetessä. Talouden hiipuminen näkyy myös yritysten henkilöstömäärässä. Erityisesti vaikeuksien kanssa kamppailevalla rakentamisen alalla henkilöstömäärä on reippaassa laskussa. Myös lopettavien yritysten ja konkurssien määrä on lisääntymässä vuonna 2023 edellisvuosista.

EK:n suhdannebarometrin (10/2023) mukaan Keski-Suomen suhdannekuva on koko maan keskiarvoa heikompi. Kysynnän heikkeneminen oli yleisin tuotannon kasvun este, mutta myös ammattityövoiman puute on edelleen ongelma osalla yrityksistä. Palvelualoilla näkymät ovat myönteisimmät ja toisaalta samankin toimialan sisällä yrityskohtaiset näkymät voivat vaihdella.

Talouden epävarmuudesta huolimatta isoja investointiuutisia on tullut eri puolille maakuntaa ja eri toimialoille, mm. metsäbiotalouteen, teknologiateollisuuteen, puolustusteollisuuteen, matkailuun sekä liikuntaan ja virkistykseen. Lisäksi panostukset tieinfraan, tuuli- ja aurinkovoimaan ja korjausrakentamiseen luovat myönteistä virettä. Pitkällä aikavälillä mahdollisuuksia on paljon, mm. energiaan, materiaaleihin ja tekoälyyn liittyvät murrokset vaikuttavat laajasti eri toimialoille.

Keski-Suomella on huomattava asema puolustushallinnon operatiivisena ja strategisena keskittymänä. Suomen Nato-jäsenyys helpottaa kotimaisen puolustustarviketeollisuuden yhteistyötä muiden puolustusliittoon kuuluvien maiden kanssa sekä vauhdittaa suomalaisen puolustusteollisuuden tilauksia ja kehitystyötä. Suomi ja EU-maat lisäävät puolustusmenojaan. Hankinnat tehdään suoraan ja välillisesti mm. teollisen yhteistyön kautta, josta Keski-Suomella on jo kokemusta. Maakunnassa toimii useita puolustus- ja turvallisuusalan yrityksiä, jotka hyötyvät uusista liiketoimintamahdollisuuksista. Esimerkiksi Patria ja Puolustusvoimat ovat allekirjoittaneet palvelusopimuksen Suomen F-35 hävittäjähankkeen ylläpito- ja huoltokäytön rakentamisesta. Sopimuksen työllisyysvaikutus Patrialle Jämsän Hallissa on noin 500 htv vuosina 2023–2031. Keski-Suomen puolustusteollisuus ja mm. teknologiateollisuus vahvistavat kansallista huoltovarmuutta ja omavaraisuutta. Myös kyberosaaminen on maakunnan vahvuus.

Keski-Suomen T&K-menot ovat maakuntien kuudenneksi suurimmat. Vuoden 2021 notkahduksen jälkeen T&K-menot kasvoivat jälleen reippaasti vuonna 2022. Yritysten osuus T&K-menoista oli 51 %, kun koko maassa vastaava osuus oli 68 %. Keski-Suomen yritysten T&K-menojen osuus koko maan yritysten menoista oli vain 2,9 %, kun taas maakunnan korkeakoulusektorin osuus maan korkeakoulujen T&K-menoista oli 7,0 %. T&K on alueellisesti keskittynyttä. Jyväskylän seudun osuus on 85 % ja Äänekosken 13 % maakunnan T&K-menoista. Äänekoskella T&K-toiminta nojaa vahvaan ja kehittyvään metsäbiotalouden ekosysteemiin. Maakunnassa tavoitellaan TKI-yhteistyön vahvistamista ja yritysten T&K-toiminnan kasvattamista.

Keski-Suomessa oli noin 108 000 työpaikkaa vuonna 2022. Työpaikkojen määrä on kasvanut lähes 4 900:lla (4,7 %) koronavuodesta 2020. Keski-Suomen työpaikoista 67 % oli yksityisellä sektorilla (koko maassa 70 %). Toimialojen rakennemuutoksessa palveluiden merkitys korostuu. Palvelualojen työpaikkaosuus on kohonnut 74 %:iin Keski-Suomessa. Tietointensiiviset palvelut ja ICT-sektori ovat olleet vahvassa kasvussa pitkään – keskittyen kuitenkin vahvasti Jyväskylään. Palveluvaltaistumisesta huolimatta teollisuudella on edelleen vahva jalansija Keski-Suomessa. Puuteollisuuden sekä teknologiateollisuuden koneiden ja laitteiden valmistuksen työpaikkoja on suhteellisesti selvästi koko maata enemmän. Myös metsätalouden rooli on merkittävä. *Uudistuva teollisuus* on yksi maakunnan kasvun kärjistä, jolle alueen elinkeino- ja osaamis pohja tarjoavat erinomaisen investointialustan ja potentiaalin hyötyä vihreästä ja digitaalisesta siirtymästä. Elinkeinorakenne on monipuolisin Jyväskylässä, kun taas pienemmissä kunnissa tiettyjen toimialojen ja jopa yksittäisten yritysten merkitys elinkeinorakenteessa korostuu, mikä lisää haavoittuvuutta.

Toimintaympäristön myllerryksessä ruuan tuotannon omavaraisuus on nostanut merkitystään. Alkutuotannon työpaikoista on kuitenkin Keski-Suomessakin hävinnyt neljännes viimeisten kymmenen vuoden aikana. Maatilayrittäjien määrän vähetessä tilat kasvavat ja ovat yhä yrittäjämäisemmin johdettuja. Keskeinen kysymys on, miten maataloustuottajia, sukupolvenvaihdoksia ja alan jatkuvuutta voidaan tukea ja edistää.

Keski-Suomen kuntien talousnäkymät ovat heikot. Talouden liikkumavara on ollut jo ennestään pieni ja tulevat vuodet ennakoivat entistäkin niukempia aikoja. Valtionosuuksia katsottaessa Keski-Suomi on maan suurimpien häviäjien joukossa, joten valtionosuusuudistukselle on suuret odotukset. Talouden sopeuttamiseksi ja tuleviin vuosiin varautumiseksi useissa kunnissa ollaan toteuttamassa talouden tasapainottamishoelmia. Vaikeat talousnäkymät koskevat myös hyvinvointialuetta. Kuntien ja hyvinvointialueen taloushaasteet heijastuvat pahimmillaan negatiivisesti koko maakunnan elinvoimaan ja kehityskykyyn.

Työvoiman saatavuus, osaaminen ja sivistys

Heikentynyt taloustilanne on vaikuttanut työmarkkinoilla nostaen työttömyysastetta, lisäten lomautuksia ja vähentäen avoimien työpaikkojen määrää. Keski-Suomen työttömyysaste oli joulukuussa 2023 edelleen maakuntien toiseksi korkein 14,1 %. Pitkäaikaistyöttömiä työttömistä työnhakijoista oli 30,2 % (koko maassa 30,4 %). Työllisyysaste oli vuonna 2023 Keski-Suomessa 70,3 % ja koko maassa 73,6 %. Avoimien työpaikkojen ja työvoiman kohtaanto kertoo tällä hetkellä työvoiman ylitarjonnasta Keski-Suomessa. Iso osa aloista on kuitenkin kysynnän ja tarjonnan suhteen tasapainossa. Vaikka tilastollisesti työvoimapulan aloja on vähän, yrityskohtaisesti koetaan haasteita työvoiman saatavuudessa.

Kauppakamarin kyselyn perusteella useat keskisuomalaiset yritykset arvioivat työvoiman tarpeen kasvavan: yli 40 % yrityksistä arvioi tarvitsevansa 1–5 työntekijää lisää seuraavan viiden vuoden aikana. Keski-Suomessa voi nähdä piilevää työvoimapulaa. Taloustilanteen parantuaessa rekrytointien oletetaan kiihtyvän.

Kyselyn mukaan vajaa puolet keskisuomalaisista yrityksistä on harkinnut tai voisi harkita kansainvälisten osaajien rekrytointia. Noin 34 % työnantajista kuitenkin arvioi kykyään kansainväliseen rekrytointiin huonoksi tai erittäin huonoksi. Joulukuussa 2023 ulkomaalaisia työnhakijoita oli Keski-Suomessa 3 240. Määrä on kasvanut osin ukrainalaisten maahanmuuton myötä. Työllistymisen haasteena on usein kielitaito. Keskeistä on yrittäjien tukeminen kansainvälisissä rekrytoinnissa ja hakijoiden osaamisen kehittäminen.

Työmarkkinoiden meneillään olevia rakenteellisia muutoksia ovat mm. nuorten suhde työhön, työhyvinvoinnin korostuminen, eläköitymisen vaikutukset, työn aika- ja paikkariippumattomuus sekä digitalisaatio. Osaamistarpeen muutoksia kiihdyttävät mm. energia- ja materiaalimurros sekä tekoäly ja datatalous.

TE-uudistusta valmistellaan kolmen alueen mallilla: Pohjoinen Keski-Suomi (Äänekoski vastuukunta), Eteläinen Keski-Suomi (Jämsä vastuukunta) sekä Jyväskylän ja Muuramen yhteinen alue. Palvelutarpeet ovat kunnissa lähtökohtaisesti erilaiset, joten kolmen järjestäjän mallilla on mahdollista toteuttaa koko maakunnan tarpeita vastaava palvelukokonaisuus. Jyväskylän kaupunki ottaa kokonaisvastuun työssäkäynnin ja työvoiman alueellisen liikkuvuuden edistämisestä ja palvelujärjestelmän selkeyden varmistamisesta koko Keski-Suomessa. Työvoimapalvelujen tuomisen lähemmäksi asiakasta odotetaan edistävän nopeaa työllistymistä ja antavan eväitä maakunnan osaajapulan ja kohtaantohaasteen taltuttamiseksi.

Keski-Suomen koulutus rakenne muistuttaa paljon koko maan rakennetta, mutta kuntien väliset erot ovat mittavat. Jyväskylässä ja Muuramessa korkeasti koulutettuja on lähes 40 % 15 vuotta täyttäneestä väestöstä, kun taas useissa pohjoisen Keski-Suomen kunnissa korkea-asteen suorittaneiden osuus jää selvästi alle 20 %. Keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus vaihtelee 41–50 % välillä. Kokonaan ilman tutkintoa jäävien osuus on pienentynyt vuosi vuodelta kaikissa kunnissa, mutta vaihtelee huomattavasti kuntien välillä (20–38 %). Koulutustasomittain kuvaa alueiden välisiä eroja väestön koulutuksen keskimääräisissä pituuksissa peruskoulun jälkeen. Koulutustasomittain oli vuonna 2022 Keski-Suomessa 388 ja koko maassa 391. Kunnittain

20 vuotta täyttäneen väestön keskimääräinen koulutuksen pituus vaihteli Muuramen 4,5 vuodesta Kivijärven 2,4 vuoteen. Ikäryhmittäin tarkasteltuna korkeasti koulutettujen osuus on suurin 45–49-vuotiaissa, 48 %, kun taas esimerkiksi 30–34 -vuotiaissa korkeakoulutettuja on selvästi vähemmän, 38 %. Korkeakoulutettujen osuuden kasvattaminen on yksi maakunnan strategisista tavoitteista.

Keski-Suomessa on yhteensä noin 38 400 toisen asteen, ammattikorkeakoulun tai yliopiston opiskelijaa. Väestömäärään suhteutettuna opiskelijoita on maakunnista toiseksi eniten (14 %). Keski-Suomi on onnistunut pitämään hyvin kiinni ammatillisesta koulutuksesta valmistuneista (noin 80 %) ja kohtuullisesti (lähes 60 %) ammattikorkeakoulusta valmistuneista. Sen sijaan vuosina 2019–2021 yliopistosta valmistuneista vain hieman yli kolmannes oli sijoittunut Keski-Suomeen vuosi tutkinnon suorittamisen jälkeen.

Vahva koulutussektori ja osaavat ihmiset ovat Keski-Suomen vahvuus. Opiskelijapotentiaali yritysten kehittäjinä, jatkajina ja työntekijöinä tulee hyödyntää entistäkin paremmin. Akateemisesti koulutetut tarvitsevat korkean osaamisen työllistymismahdollisuuksia ja opiskelijat vahvaa yrittäjyyspainotteista koulutusta. Työntantajien tulee nähdä opiskelijoiden työharjoittelujaksot investointina tulevaisuuteen. Kansainvälisten opiskelijoiden potentiaali esimerkiksi yritysten vientiponnisteluissa tulisi tunnustaa. Jatkuva oppiminen ja elinikäinen ohjaus ovat keskeisiä kehityskohteita Keski-Suomen oppilaitosten ja yritysten yhteistyössä.

Osallisuus ja hyvinvointi

Maakuntastrategiassa painopisteitä ovat mielen hyvinvointi, luonnon, liikunnan ja kulttuurin hyödyntäminen sairauksien ennaltaehkäisyssä sekä turvallinen liikkuminen. Samat teemat ovat myös hyvinvointialueen strategiassa.

Maan ainoa liikuntatieteellinen tiedekunta, kulttuurihyvinvoinnin osaamiskeskittymä CuWeRE, kuntoutusinstituutti ja huippu-urheilun instituutti Kihu ovat esimerkkejä maakunnan hyvinvointiosaamisesta. Hyvinvoinnin ja terveyden liiketoiminnan rakentaminen nojaa liikuntaan, oppimiseen, luontoon, kulttuuriin ja yhteisöllisyyteen. Sairaanhoidon erityisosaamista on syöpätautien, sydänsairauksien sekä tuki- ja liikuntaelinsairauksien hoidossa ja ennaltaehkäisyssä. Vahva digitalisaation ja data-analytiikan osaaminen mahdollistavat uudenlaisen tutkimuksen ja tiedon hyödyntämisen terveys- ja hyvinvointialalla.

Suurin osa (62 %) keskisuomalaisista kokee terveytensä hyväksi. Ikävakioitu sairastavuusindeksi on Keski-Suomessa hieman maan keskitasoa korkeampi (104), mutta edellisten vuosien trendi on ollut sen laskeva. Sairastavuusindeksi kuitenkin vaihtelee maakunnan eri alueilla: pohjoisen Keski-Suomen kunnissa sairastavuusindeksi on jopa yli 120. PYLL-indeksin perusteella suurimmat ennenaikaisiin menetettyihin elinvuosiin johtavat tekijät ovat verenkiertoelimestön sairaudet sekä alkoholin käyttö.

Huolestuttavaa on työikäisten erilaiset työkykyisyysongelmat. Toisaalta havaittavissa on myös myönteistä kehitystä. Niiden osuus, jotka eivät usko pystyvänsä työskentelemään vanhuuseläkeikään saakka, on laskenut kahdella prosenttiyksiköllä Keski-Suomessa, kun muualla Suomessa osuus on kasvanut.

Keskisuomalaiset ovat hyvin tyytyväisiä elinoloihinsa (84 % väestöstä) ja kokevat elinolonsa turvalliseksi (68 %). Turvallisuuden tunne on laskenut hieman koko maassa, mutta tyytyväisyys elinoloihin on Keski-Suomessa noussut verrattuna vuoteen 2019. Keskisuomalaisista lähes kaikki asuvat enintään 500 m päässä lähivirkistysalueesta, ja neljä kansallispuistoa mahdollistavat monipuolisen luonnon kokemisen niin keskisuomalaisille kuin matkailijoillekin.

Noin 10 % keskisuomalaisista kokee osallisuutensa erittäin heikoksi, mikä on hieman maan keskitasoa enemmän. Heikko osallisuus on yleisempää 20–64 -vuotiaiden ikäluokassa kuin yli 65-vuotiailla. Osallisuuden edistäminen on tärkeä osa sekä maakunnan että hyvinvointialueen strategiaa. Kunnat ja hyvinvointialue kehittävät osallisuustyötä yhdessä mm. osallisuusohjelmilla ja tapahtumilla.

Suurin osa keskisuomalaisista nuorista kokee terveytensä hyväksi. Nuorten elintavoista raittius on yhä yleistynyt perus- ja toisen asteen oppilailla, mutta tupakoinnin vähentymisen trendi on katkennut sähkösavukkeiden myötä. Lasten ja nuorten fyysinen toimintakyky on parantunut usean vuoden heikkenemisen jälkeen.

Lasten ja nuorten mielenterveys on huolenaihe myös Keski-Suomessa. Koettu ahdistus on yleistynyt erityisesti 8.-9. luokkien tytöillä, joista 33 % kokee kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta. Myös yksinäisyys, ulkopuolisuuden tunne ja heikko osallisuuden kokemus ovat hieman yleistyneet vuodesta 2021, ja ovat yläkouluikäisillä tytöillä kaksinkertaisesti poikia yleisempiä. Monessa Keski-Suomen kunnassa syrjäytymisriskissä olevien 18–24 –vuotiaiden osuus on jopa yli 20 %. Maakunnan keskiarvo 17 % on lähellä maan keskitasoa.

Kuntien rooli väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäjinä on muuttunut sotepalveluiden siirryttyä hyvinvointialueen vastuulle. Keski-Suomen kunnat ovat vastanneet muutokseen esimerkiksi rekrytoimalla hyvinvointikoordinaattoreita. Maakunnan liitto, hyvinvointialue, kunnat ja järjestöt tekevät yhteistyötä väestön hyvinvoinnin, osallisuuden ja turvallisuuden edistämiseksi esimerkiksi hyvinvointisuunnitelmien ja -kertoimusten laadinnassa. Yhteisen Keski Suomi liikkuu 2030 -agendan tavoitteena on, että jokainen keskisuomalainen liikkuisi oman hyvinvointinsa ja terveytensä kannalta riittävästi. Päämääränä on keskisuomalaisten fyysisen aktiivisuuden lisääminen ja paikallaanolon vähentäminen 15 % nykytilanteesta.